

Muziki wa Hip Hop na Haki Za Kijamii: Dhima, Changamoto na Mapendekezo

H. Jilala

Idara ya Lugha na Fasihi, Kitivo cha Sayansi na Sanaa za Jamii,
Chuo Kikuu Huria cha Tanzania
hadija.jilalal@out.ac.tz

Ikisiri: Haki za kijamii ni suala ibuka na la msingi kumakinikiwa katika uchunguzi na uchambuzi wa kazi za fasihi. Ni jambo ambalo linahitaji kujadiliwa na kuelezewa kwa jicho la kisanii. Sanaa ina nguvu sana katika kuelimisha, kuonya, kuadili, kuhamasisha, na kufunza. Ni dhahiri kuwa haki za kijamii zinaweza kuwasilishwa kwa jamii pana kupitia sanaa ya hip hop. Makala haya basi, yanabainisha dhima na mchango wa muziki wa hip hop katika masuala ya haki za kijamii, yanafafanua changamoto za muziki huu katika kuwasilisha haki za kijamii na kutoa mapendekezo kwa makundi husika.

Dhana mahususi: muziki wa hip hop; ukombozi wa wafanyakazi; haki za kijamii; vipengele vya kifani; vipengele vya kimaudhui.

UTANGULIZI

Haki za kijamii ni dhana ambayo imetokana na diskozi ya kifalsafa ambayo mara nyingi ilitumiwa zaidi katika lugha ya kawaida na sayansi jamii bila kufasiliwa kwa ufasaha (Elster, 1992; Miller, 1999). Adams na wenzake (1997) wanafasili haki za kijamii kuwa ni mchakato, na lengo la elimu ya haki za kijamii ni ushiriki sawa wa makundi yote katika jamii ambayo yanalenga kukidhi mahitaji yao. Haki za kijamii zinahusisha matarajio ya jamii ambayo yanawalinda wanajamii wote kimwili na kisaikiolojia. Haki za kijamii ni ile hali ya kuwa na mgawanyo sawa usio na matabaka ndani ya jamii. Mgawanyo huu upo katika viwango vitatu ambavyo ni: faida na hasara ndani ya jamii zinagawiwa sawa kulingana na kanuni za ugawaji, hatua, kaida na sheria zinazoendesha masuala mengine ya utoaji wa maamuzi yanazingatia haki za msingi, binadamu na viumbe wengine wanapewa heshima na utu siyo tu na mamlaka bali na sekta zingine za kijamii ikiwa ni pamoja na raia wenyewe.

Makala haya yanafasili haki za kijamii kuwa ni ile hali ya jamii kuwa na usawa katika nyanja zote za maisha kiuchumi, kisiasa, kielimu, kiutamaduni na kijamii. Haki za kijamii inahusisha kaida na utamaduni wa jamii, hivyo basi, makala haya yanachunguza ni jinsi gani muziki wa *hiphop* unatumika kuibua masuala ya haki za kijamii katika jamii. Swali la msingi ni je, namna gani haki za kijamii zinaelezewa kisanii kupitia muziki wa muziki wa hip hop?

Haki za kijamii ni suala ambalo limekuwa likitazamwa kinadharia na watafiti wa sosholojia, isimu na fasihi. Masuala ya haki za kijamii yamekuwa yakiwasilishwa kupitia sanaa ya lugha ambayo humpa nafasi hadhira ya kuchambua, kutafakari na kupata athari ya moja kwa moja. Hip hop ni utamaduni wa vijana ambao unahusianishwa na harakati za utetezi wa haki za kijamii (taz. Chang, 2004; Kitwana, 2002; Vaugeois, 2007; Woodford, 2005). Rose (1994) anaeleza kuwa muziki wa hip hop ulianzishwa na vijana wa Marekani na Kikaribiani wenye asili ya Kiafrika mnamo miaka ya 1970 katika jiji la New York, Marekani. Kukosekana kwa huduma muhimu, maisha duni, ukandamizaji na umaskini kuliwafanya vijana hawa watafute njia ya kuelezea matatizo yao (taz. Omari, 2009, 2010/2011). Vijana hawa waliokuwa wakidai haki walianzisha utamaduni wa *hip hop* ambao unaundwa na grafiti (maandishi ya ukutani), mavazi, lugha na muziki wa rap ili kuleta umoja na utambulisho wao (Rose, 1994).

Usuli huu unatuonesha kuwa, kuanzishwa kwa muziki wa hip hop nchini Marekani kulilenga kudai na kutetea haki za wanyonge ambao walikuwa ni tabaka linalokandamizwa na tabaka tawala. Aidha, usuli huu unatufanya tujiulize swali la msingi Je, wasanii wa hip hop Tanzania waliiga tu mtindo na kanuni za kisanii za hip hop au kulikuwa na malengo maalumu katika jamii? Swali hili litajibiwa wakati wa uchambuzi wa mashairi ya hip hop yaliyoteuliwa katika makala haya.

Hip hop Tanzania ilianza miaka ya 1980 na kuenea kwa utamaduni wa rap kulitokana na kukua na kuenea kwa athari za utandawazi na kukua kwa sayansi na teknolojia ambako kulirahisisha kurekodi muziki bila ya hata msanii kuwa na taaluma rasmi ya muziki. Vile vile, kuanzishwa rasmi kwa uchumi huria nchini Tanzania miaka ya 1980 kulichapua uingizaji huria wa bidhaa mbalimbali zikiwemo kanda za muziki. Vijana wa Wakitanzania walioenda ughaibuni kimasomo au kutembelea jamaa zao waliporudi nchini walileta kanda au DIGA (CD) za muziki wa hip hop. Pia, waliweza kuona na kujifunza hip hopkupitia sinema za Hollywood. Muziki wa hip hop ulipoingia Tanzania uliimbwa kwa Kiingereza kwa sababu wasanii waliiga moja kwa moja nyimbo za hip hop za Kimarekani (taz. Remes, 1998; Haas na Gesthuizen, 2000; Perullo, 2003; Mangesho, 2003; Omari, 2009 na 2010/2011). Jinsi muziki ulivyoendelea raghba na ubunifu wa wasanii, matumizi ya vionjo vya kifasihi, kimuziki na utamaduni kutoka ndani na nje ya Tanzania pamoja na matumizi makubwa ya Kiswahili katika muziki huu kulihalalisha kuuita Bongo Flewa (taz. Omari, 2010/2011). Baada ya historia hiyo fupi ya kuingia na kuenea kwa hip hop Tanzania, makala haya yanachambua fani na maudhui ya muziki wa hip hop nchini Tanzania ili kuona ni jinsi gani wasanii wa *hiphop* wanatumia sanaa hiyo kudai, kutetea na kupigania haki za kijamii. Data za makala haya zilipatikana kwa kukusanya, kuchunguza na kuchambua mashairi ya muziki wa hip hop. Ni dhahiri kuwa wasanii wengi wanashiriki katika utetezi wa haki za kijamii lakini makala haya yataangazia wachache tu, kama vile Albert Mangwea (*Ngwea, cow boy*), Ibrahim Mussa (*Roma Mkatoliki*), Kara Jeremiah, Joseph Mbilinyi (*Mr. Two au Sugu*), Ferooz Mrisho (*Ferooz*) na (*Stamina*). Halikadhalika, makala haya yametumia kazi za wasanii wa kike ambao ni Sister P, Nakaaya Sumri na Judith Wambura (*Lady Jaydee*). Aidha, data zingine zilipatikana kwa kufanya usaili na wasanii wa hip hop watatu (3) na hadhira ya hip hop (10). Lengo lilikuwa ni kuchunguza dhima na mchango wa hip hop katika haki za

kijamii, changamoto na mapendekezo kwa wadau mbalimbali. Sehemu ifuatayo inajadili juu ya dhima ya *hip hop* katika haki za kijamii kwa kutumia mifano ya mashairi ya hip hop yaliyoteuliwa.

Dhima ya Hip hop katika Haki za Kijamii

Makala haya yalilenga kuchunguza na kuchambua vipengele vya kifani na maudhui ya muziki wa hip hop ili kubaini dhima zake katika haki za kijamii. Makala haya yamegundua kuwa, fani na maudhui ya muziki wa hip hop yanalenga kuelimisha, kuonya na kuhamasisha jamii juu ya masuala ya kiuchumi, siasa, ajira, watoto wa mtaani, kuishi bila UKIMWI, kuishi bila dawa za kulevya na elimu. Hip hop ni chombo chenye nguvu kinachotumika katika kuelimisha umma (taz. Andrade, 2008; Hamanci, 2007; Pride, 2007b). Uchunguzi wetu wa mashairi ya muziki wa hip hop unadhihirisha kuwa wasanii wanatumia sanaa hii kama silaha ya kudai na kutetea haki za kijamii. Hii inadhihirisha kuwa kwa Tanzania sanaa hii imechukuliwa kama njia pekee ya kuwasilisha na kuelezea matatizo yaliyopo ndani ya jamii kisiasa, kiuchumi, kijamii na kiutamaduni. Mashairi ya hip hop hutumia lugha ya picha, kejeli, tamathali za semi na huipamba lugha kisani ili kuwasilisha maudhui kuhusu UKIMWI, siasa, ujinsia, masuala ya wanawake, rushwa, madawa ya kulevya, mapenzi na ndoa (taz. Jilala, 2008, 2010/2011; Omari, 2006, 2009 na 2010/2011) Sehemu ifuatayo inajadili kwa kina juu ya haki za msingi zinazotetewa, kudaiwa na kuhamasishwa katika baadhi ya mashairi ya muziki wa hip hop Tanzania.

Haki za Kiuchumi

Haki za kiuchumi ni jambo ambalo linasisitizwa katika haki za kijamii ambapo msisitizo upo kwenye mgawanyo sawa wa mali usio na matabaka kwa watu wenye hadhi zote. Hip hop kama sanaa inatumika katika kudai na kutetea haki sawa kiuchumi. Utetezi wa haki za kiuchumi umejikita katika kudai na kutetea haki ya kumiliki mali na rasilimali za nchi. Uchambuzi wa mashairi ya hip hop unadhihirisha kuwa, wasanii wa hip hop wanatumia ubunifu wa kisanii katika kudai, kutetea, kuelimisha, kuamsha na kuhamasisha juu ya haki na usawa katika uchumi wa nchi. Kwa mfano, msanii Albert Mangwea katika shairi lake la *Maskini Wenzangu* ubeti wa kwanza anasema:

(1)

*Wachache ndo wanaishi wengine maescorts,
Twiga wanapanda pipa hata bila ya passports
Mikoa mingi bado haina hata airports
Zaidi ya migodini madini kuyaexport
Bila ya wazawa kufaidika
Ndo mana Wanzanzibara wamechoka kutanga na nyika
Big up Mandela leo South sio Africa
Waliotangulia kupata uhuru bado wanapigika
Bidhaa zilizoexpire kutubambika
Meli zinazidi zama wengi daily tunawazika
Wenye hali duni ndo tunaoathirika
Wao maxx yao ni special order uhakika
Tutalia machozi ya damu mpaka yataform bahari
Na tutaogelea wenyewe hata watu hawajali
Lete mgomo baridi uijue serikali
Then muulize Ulimboka umuhimu wa madakatari let's go*

Katika mistari hiyo tunaona kuwa wimbo wa *Maskini wenzangu* umefumwa kisanii kwa kutumia lugha ya kisanii inayoweza kumfanya mtu kufikiri kuhusu matabaka, hali ngumu ya uchumi, uongozi mbaya na ubadhirifu wa mali ya umma kwa wachache. Msanii anatumia lugha kuelezea suala la ubadhirifu na uporaji wa rasilimali za nchi huku umma haunufaiki na rasilimali zilizopo nchini na kuendelea kuishi maisha ya kimaskini. Kwa mfano katika kiitikio (*chorus*) cha wimbo huo msanii anasema:

(2)

*Bado nalia tu na Tanzania yangu
Kweli mali ni nyingi wale wachache wenzangu
Mi nalia na maskini wenzangu
Eeeh baba mungu sikia kilio changu
Issue is harder tunasuffer
Sikia kilio changu
Issue is harder tunasuffer
Mi nalia*

Katika mistari hiyo ya korasi tunaona kuwa msanii anaonesha kuwa bado kuna kundi la watu ambalo linaishi maisha magumu wakati kundi lingine linaishi maisha mazuri kwa kutumia mali zilizopo nchini wanaofaidi ni wachache. Hakuna mgawanyo sawa wa rasilimali na uchumi wa nchi.

Kwa upande mwingine msanii Kara Jeremiah anaibua suala la unyonyaji na ukandamizaji unalofanywa na viongozi ambao wanajilimbikizia mali na uchumi wa nchi bila kujali nguvu za umma ambao ndio wazalishaji wakubwa. Katika wimbo wake wa *Dear God* anasema:

(3)

*Naombea watoto mayatima na wenye shida wengine,
Wananchi maskini na tabaka jingine,
Mungu baba tupe neema kama nchi zingine
Watembelee mafisadi mmoja baada ya mwingine
Wakumbushe kula kwa jasho kama watu wengine*

Katika mistari hiyo tunaona kuwa msanii anaibua suala la unyonyaji na ukandamizaji unaofanywa na viongozi. Msanii anaeleza kuwa viongozi wanapaswa kuishi kwa kutumia jasho lao kama ambavyo watu wengine ndani ya jamii wanaishi.

Haki za Ajira

Haki ya kupata ajira na kuajiriwa ni haki ya msingi kwa kila mwenye sifa ya kuajiliwa. Halikadhalika, kila mwenye uwezo anapaswa kufanya kazi, ama ya kuajiriwa au kujijiri. Ukosefu wa ajira ni tatizo sugu la kitaifa ambalo linaathiri jamii ya Tanzania na wanaoathirika zaidi ni vijana. Wasanii wanatumia sanaa ya Hip hop kudai, kutetea na kupigania haki za ajira. Mathalani, katika ubeti wa tatu wa shairi la *Maskini wenzangu* msanii Mangwea anasema:

(4)

*Najiuliza maisha yangekuwaje bila muziki,
Hivi mtaani ingekuwa vipi?
Ingekuwa 'muziki'.*

Hapa msanii anajaribu kuonesha tatizo kubwa la ajira kwa vijana ambao wengi wameamua kujijiri kwa kutumia sanaa ya muziki. Msanii anatumia neno 'muziki' kuonesha jinsi ambavyo tatizo lingekuwa kubwa kama kusingekuwa na sanaa hii ya muziki. Muziki umetumika kama suluhisho la ajira kwa vijana wengi.

Haki za Kisiasa

Uchunguzi umebaini kuwa wasanii wa muziki wa hip hop hutumia sanaa hii kuteteta na kudai haki za kisiasa katika jamii. Katika kudai haki za kisiasa, muziki wa hip hop hukosoa sera za wanasiasa na vyama vyao, huonesha mwelekeo wa kijamii, huhamasisha wananchi haki yao ya kupiga kura wakati wa uchaguzi na huelimisha juu ya nini kifanyike ili kunasua nchi. Hip hop ni sauti ya utamaduni wa vijana ulimwenguni amabyo ina nguvu na inayotumika kwa lengo la mabadiliko ya kijamii na kisiasa (Cepeda, 2004; Abe, 2006; Rose, 2008). Haki ya kisiasa ni ya kila mwanajamii kwa sababu jamii huongozwa na matokeo ya siasa na itikadi za nchi husika. Hivyo suala la haki za kisiasa linajadiliwa na kutupiwa jicho katika mashairi ya muziki wa hip hop. Kwa mfano, Mangwea katika wimbo “Maskini wenzangu” nasema:

(5)

*Viongozi wa siasa kama viongozi wa dini,
Mengi wanaongea coz silaha yao ni ulimi
Mh.spika Tanzania huru inazidi zeeka tayari ni miaka 50
Pia tunatambua umuhimu wa UN kupinga H.I.V
Umaskini na rushwa and mabilioni
Yanatumika kwa campaign
Kama za kupinga unyanyasaji wa watoto
Zisiishie kwenye promo na kuwalisha bado ndoto
Ishu sio kutupiana maneno bungeni bali watoto watoke mtaani warudi shuleni
Mkulima shambani anahitaji usafiri wa treni
Nyie piteni angani mazao yake muuzieni mpeni bei nzuri aweze mudu zaidi ya tractor
ni mawazo tu DC usione nakuteta*

Mistari hiyo inakosoa na kuelimiesha juu ya mwelekeo wa siasa, wanasiasa na utendaji wao. Msanii anahimiza matumizi ya vitendo zaidi kuliko siasa za majukwaani. Msanii anaonesha kuwa wanasiasa wanaongea bila vitendo kwa kutoa ahadi ambazo hazitekelezeki kwa umma. Kwa mfano, msanii anasema, “silaha yao ni ulimi” hapa msanii anatumia lugha kuonesha kuwa viongozi wa siasa wanatumia zaidi maneno kuliko vitendo. Si Mangwea tu ambaye anakosoa siasa za nchi, viongozi na utendaji wao, bali suala hili pia linajitokeza katika mashairi ya Joseph Haule ‘Prof Jay’ katika nyimbo za *Ndiyo Mzee* na *Siyo Mzee* na Kara Jelemiah katika shairi lake la *Dear God*. Kara Jelemiah anasema:

(6)

*Asante sana kwa baraza jingine,
Japo magamba yamevuka yakabaki mengine,
classic moja ina watu wengine
Wanadai nchi imeuzwa kwa jamaa wengi.*

Katika mistari hiyo msanii anaibua masuala ya kisiasa kwa kuonesha jinsi viongozi walivyo wanafiki ndani ya jamii. Msanii anatumia neno “magamba” kurejelea viongozi wasio waadilifu na wabadhirifu wa mali ya umma. Msanii anatoa changamoto kuwa pamoja na kuwa wameondoka viongozi ambao si waadilifu na wabadhirifu lakini bado viongozi wa aina hiyo wapo ndani ya serikali. Kwa upande mwingine, Nakaaya Sumari naye anasema katika wimbo wake wa *Mr. Politician*:

(7)

*Miaka ya juzi juzi
Uliomba kura zangu
Ahadi nazo, ulizimimina
Elimu bora, afya bora
Barabara nzuri, ajira nje nje*

*Hivi leo, sioni mabadiliko
Hali imekuwa ngumu
Na we watajirika
Elimu baya, afya inazorota
Barabara zibitiki(?), vijana hawana ajira*

Katika mistari hiyo tunaona kuwa Nakaaya anazungumzia juu ya ahadi za wanasiasa na kutokutimia kwa ahadi ambazo wanaziotoa kwa wananchi. Msanii anaonyesha hali ngumu ya uchumi na hakuna maendeleo katika jamii kutokana na kutowajibika kwa viongozi wa kisia.

Haki ya Elimu

Haki ya kupata elimu bora ni ya kila mwanajamii. Imebainika kuwa wasanii wa hip hop wanatumia sanaa hii kuelimisha jamii juu ya haki ya elimu na kupata elimu bora. Kuikosoa serikali juu ya utoaji wa elimu na kuwahamasisha wanajamii kuelewa kuwa elimu ni haki ya msingi ya kila mtoto. Wasanii wa hip hop wanahamasisha, wanaelimisha, wanafunza na kuonya juu ya umuhimu wa elimu kwa watoto ili kujenga taifa imara. Kwa mfano katika shairi la “Mwambie Mwenzako” la Stamina anasema:

(8)

Huna hata cheti cha form 4, na una ndoto za kuwa raisi. Nyumbani unajaza choo, hupaswi kungoja na urithi, Kufeli hasara akili hailetwi na milo, Sio kisa dunia duara ndo denti upate ziro, Kila kitu kizuri duniani huletwa na pesa, Braza elimu haina umri usiogope kusoma memkwa, Ujanja hauna miaka kiuvinga we baki mdogo, Acha uchu wa madaraka kwa kuongoza hadi vigogo

Katika mistari hiyo, msanii anasisitiza umuhimu wa elimu na haki ya vijana kuwa na elimu bila kujali umri. Suala la elimu pia limezungumziwa na Roma Mkatoriki kwa mtazamo tofauti, katika wimbo wake wa “Tanzania” anasema

(9)

Wamenunua vyeti wapate stashahada elimu za kuunga unga na degree za kikuda taaluma isiyo na future kwa watu tuliosoma sayansi magari yanadondoka kwa kufoji wakandarasi.

Katika mistari hiyo msanii anabainisha tatizo la elimu nchini na jinsi haki za binadamu zinavyopotea kwa kutumia watu wasio kuwa na elimu ya kutosha. Mfano kudondoka kwa maghofa husababisha vifo vya wasio na hatia.

Haki ya Kuishi Bila Madawa ya Kulevya

Suala la madawa ya kulevya ni tatizo sugu katika jamii ambalo linaathiri na kuharibu mustakabali wa vijana ambao ndio nguvu kazi ya taifa la kesho. Wasanii wa hip hop wanatumia muziki huo kutetea haki za vijana za kuishi bila kutumia madawa ya kulevya. Kwa mfano, katika shairi la Stamina la “Mwambie Mwenzako” anasema:

(10)

*Teja pandisha mlege rudisha kete kwa pusha
Mwambie atanyea debe akikamatwa
Na vya Arusha acha makuzi mpendaji ili ufike mbali
Mapenzi king'amuzi na pesa ndo dijitali.*

Katika mashairi hayo msanii anatumia lugha kuonya na kutoa elimu kwa jamii juu ya tatizo la vijana kula dawa za kulevya. Msanii anatumia isimu kwa kuita dawa za kulevya “kete”. Aidha anatumia neno “pusha” kuwarejelea wauza unga na dawa za kulevya. Katika kutabiri

hukumu ya wauza dawa anaelezea kuwa adhabu yao ni “kunyea kwenye debe” akimaanisha kufungwa jela. Mfano huo unadhihirisha kuwa wasanii wa hip hop wanatumia lugha kisani kujadili, kuelimisha, kukosoa na kuibua suala la madawa ya kulevya na kutetetea haki ya vijana kuishi bila kutumia dawa za kulevya. Suala la haki za vijana kuishi bila kutumia dawa za kulevya limezungumziwa na Kara Jeremiah katika wimbo wake wa *Dear God*. Katika mistari ya shairi hilo msanii amaetumia usanii na ufundi wa kipekee katika kuwasilisha, kuteteta na kudai haki za kijamii. Anatumia mtindo wa mashtaka ambayo anayawasilisha mbele za Mungu. Mtindo huu unadhihirisha kuwa msanii anaamini kuwa Mungu ndiye mtoa hukumu ya mwisho anayeweza kuleta mabadiliko kwa mtu mmoja mmoja na jamii nzima kwa ujumla wake. Katika kuonya, kuadili, kuelimisha, kuibua maswala ya haki za kuishi bila dawa za kulevya Kala Jeremiah anasema:

(11)

*Mungu wa Isael mungu wa mataifa mengine
Mungu wa Yakobo mungu wa Isaka mungu wa watu wengine,
Usikie kuomba kwangu unipe njia nyingine,
Naombea watoto mayatima na wenye shida wengine,
Wananchi maskini na tabaka jingine,
Mungu baba tupe neema kama nchi zingine
Watembelee mafisadi mmoja baada ya mwingine
Wakumbushe kula kwa jasho kama watu wengine
Vijana wanakula unga hawana kazi nyingine
Dada zetu wanajiua wengine,
Pengine labda ndio sodoma na gomora nyingine,
Wanaume siku hizi ni mashoga wengine,
Wanadai haki zao kama haki zingine,
Wanaandamana hadharani mataifa mengine,
Wanaoana kwa harusi kama ndoa zingine.*

Katika mistari hiyo msanii anaonyesha kuwa hali ngumu ya uchumi inasababishwa na ukosefu wa ajira kwa vijana unasababisha vijana kuishia kuvuta unga na kubwia madawa ya kulevya kama suluhisho la matatizo yao. Msanii anazungumzia suala la wasichana kufanya biashara ya ukahaba na wavulana kuwa mashoga. Jambo ambalo ingawa kwa nchi nyingine linaruhusiwa kisheria lakini kwa nchi yetu Tanzania ni ukiukwaji wa maadili na uvunjaji wa sheria. Suala la madawa ya kulevya linaongelewa pia na Roma Mkatoliki katika wimbo wake wa “Tanzania”

(12)

*Wanaiba mamilioni hawachomwi wala hawafungwi mtoto wangu Nyundo
mbili jera kwa kuvuta bangi Jesus Christ shida si ndo Zimemfanya avute
yupi anastahili kifungo yeye au swaiba wa Kishua nidhamu ya woga sipendi
kuipalilia siwezi fumbia macho Dhambi ninazoshuhudia najua msemu kweli
hufa mapema sijali Kama mlimuua Amina hapa kwangu ni chuma cha reli
kwanza Kwetu nimeaga na babu akanichinjia ng'ombe nikanywa damu
Akanibless nije town nitete wanyonge*

Katika shairi hilo msanii anazungumzia haki ya vijana kuishi bila dawa za kulevya kwa kuonyesha adhabu wanayopewa haiwastahili bali serikali ingeanza kuwatafuta wauzaji ili kuondoa mzizi wa tatizo.

Haki ya Wafanyakazi

Wasanii wa hip hop wanatumia sanaa ya muziki kutetea na kudai haki za wafanyakazi kwa kubainisha hali ngumu ya uchumi na umaskini uliokithiri katika maisha ya wafanyakazi. Kwa mfano wimbo wa Feroos wa "Bosi" anasema.

(13)

*Taswira yangu ilipokosa mwangaza na afya yangu ikaanza zorota kwa ajili ya kuwaza, Hata muda mrefu haukuchukua nikazidi changanyikiwa nilipogundua nilipogundua kwamba,
Laazizi wangu ua waridi la maisha amebeba mimba kwenye mazingira yalonitatanisha,
Nilijihisi mpweke kama kinda aliyekosa wazazi nikashindwa hata kula wala kupata usingizi,
Nikawa nakesha kumuomba manani anijalie mwelekeo huku nikiwuta subira kusubiri matokeo,
Daa ila sikuamini wife wangu alipojifungua ule ujauzito matoto kuzaliwa anafanana yule kizito,
Akili ikanituma chukua panga na rungu ili niende kumdhuru yule mtoto kwa uchungu
Nahisi malaika walipoza jaziba zangu na kunikumbusha kuwa kile ni kiumbe cha munguuu,
Kupita siku tatu wakaja wafanyakazi wenzangu eti kunipa pongezi wakiwa na yule bosu wangu
Machungu yalinijaa moyoni lakini nilishindwa kwanza nifanye nini nikiwalibia bosu nitafukuzwa kazini wadhifa wake unamfanya apate nyanyasa na mimi kuishi hivyo nafsi yangu inakataa ninachohofia endapo kazi nitaikosa watoto wataishi vipi naomba ushauri wa kufaa mwenzenu mimii mwenzenu miimiii.*

Katika mistari hiyo Feroos analalamikia tabia ya viongozi katika maeneo ya kazi ambao hutumia madaraka na wadhifa vibaya hata kutembea na wake za wafanyakazi walio chini yao. Hapa msanii anatetea haki ya wafanyakazi kwa kuonyesha hisia za wafanyakazi na athari wanazozipta kutokana na matendo ya viongozi wasio waadilifu kazini. Wafanyakazi wengi hushindwa kuchukua maamuzi kutokana an hali ngumu ya uchumi, tatizo la ajira, elimu na umaskini. Katika korasi Feroos anasema;

(14)

Nasema sikubali bora niangamie wengine wanasema eti nivumilie wengine wapi ntapata ajira nambie na elimu yangu ndo vile mwenzangu na mie watoto wataishi kwenye yapi mazingira nikiwambia bwana mkubwa nitaikosa ajiraa

Mistari hiyo inabainisha ugumu wa kutetea na kudai haki za wafanyakazi amabazo zinasababishwa na elimu ndogo, umaskini na tatizo la ajira. Pamoja na kubainisha tatizo hilo kwa kutumia mistari iliyoimbwa na Juma Nature anahamasisha wafanyakazi kudai haki zao bila kujali nafasi za viongozi. Tazama mistari hii:

(15)

Wee Feroos mharibie huyoo mharibie huyoo, mkate kidevu bosu mkurugenzi kitambi meneja meneja usione tumekonda ukaja ukadhani mateja saa ndo umemfanyia nini mfanyakazi mwenzetu si umemchukulia mkewe ndo maana analalamika analalamika au kuna lingine Feroos hataki kuwajibika sikiliza mwanagu Feroos hapa hatoki mtu hatoki mtu ukisema umuache utakuwa umeidhurumu nafasi yaani najisikia vibaya kwa nini huyu bosu asife ananiuzi ananiuzi

*Ferooz mharibie mzee mbona unasitasita unasitasita hebu mkate
kidevu mzee au unamuogopa...*

Katika mistari hiyo Juma Nature anahimiza harakati za ukombozi wa wafanyakazi kwa kuhamasisha mapinduzi ya kudai haki za wanyonge na jamii inayokandamizwa katika maeneno ya kazi. Pamoja na kusisitiza mapinduzi bado msanii anaonyesha uhalisia wa jamii nyingi za kiasia hususani Tanzania ambao hushindwa kujikomboa kwa sababu nyingi ambazo Ferrooz anazibainisha katika mistari hii.

(16)

*Naweza naweza hivyo naweza nachohofia familia kuiteketeza nyumba
ninayoishi ni mali ya shirika ntaenda ishi wapi bosi akaikasirika ukoo
mzima mimi unanitegemea na mimi kazini pale ndo nilipoegemea
kutokana na unyama bosi alonitendea wengine wananishauri kwa
mganga ningemwendea.*

Kwa ujumla wimbo wa Ferrooz unabainisha matatizo, vikwazo na changamoto katika maeneno ya kazi. Vile vile msanii anahamasisha ukombozi na mapinduzi ya kudai haki za wanyonge wanaokandamizwa na viongozi wabadhirifu, wala rushwa na wasio na maadili ya kazi.

Haki ya Wasanii

Wasanii wa muziki wa hip hop ni kundi ambalo linaonekana kukandamizwa na kunyimwa haki za kiuchumi na kijamii pia. Wasanii wanatunga na kuzalisha kazi nyingi za muziki lakini wengi wao hali ya maisha ni ya chin na kipato chao ni kidogo. Pamoja na sababu nyingi lakini suala la hakimiliki na masoko linakuwa ni tatizo. Katika wimbo wa Anti Virus wa Mr. Two au Sugu anasema.

(17)

*Sasa noma na iwe noma tunaendelea kushaini tunakuchoma unaleta
matata nakwambia utakomeshwa wazazi wangu wamehaso kunisomesha
iweje mtu ka wewe uje kunisotesha unaendesha naendesha sina presha
una presha tukikutana popote nakuchoresha.*

Katika mistari hiyo msanii anatumia lugha ya sanaa kama silaha ya kudai na kutetea haki za wasanii ambazo zimekaliwa na wazalishaji, wasambazaji na wauzaji wa kazi za muziki wa hip hop.

WASANII WA KIKE NA HAKI ZA KIJAMII KATIKA HIP HOP

Baada ya kuchambua na kuangalia suala la haki za kijamii na namna linavyoswiriwa katika mashairi ya hip hop, makala haya yanachunguza ili kuona ni namana gani wasanii wa hip hop wa kike wanafanana ama kutoafutiana katika kulielezea suala la haki za kijamii. Je, namna linavyoelezewa na wasanii wa kiume ni sawa na linavyoelezewa na wasanii wa kike? Katika uchunguzi wetu imegundulika kuwa wasanii wa kike wanaotunga na kuimba mashairi ya hip hop ni wachache ukilinganisha na wasanii wa kiume. Tofauti hii inadhihirisha tofauti ya kijinsia katika sanaa hii. Aidha, katika uchunguzi wa kazi za wasanii hao imegundulika kuwa wasanii wa kiume wanaelezea, kutetea na kudai haki za kijamii kwa mapana zaidi kuliko wasanii wa kike. Kwa mfano wimbo wa *Joto Hasira* ulioimbwa na Judith Wambura maarufu kama Lady Jaydee akimshirikisha Joseph Haule anayejulikana kisanii Profesa Jay anazungumzia suala la matabaka katika jamii na mgawanyo usio sawa wa mali na rasilimali mbalimbali. Tazama mistari hii:

(18)

Ukinuna unataka tunune wote,

*Ukilia unataka tulie wote
 Vita vyako tunapigana wote
 Tukishinda tushinde au bora tufe wote
 Kama kulima kote tumelima wote
 Hata kupanda kote tumepanda wote
 Kupalilia tumepalilia wote aaaarggh!!!
 Nashangaa sasa mbona hatuwouni wote?*

Mistari hii ambayo imeimbwa na Profesa Jay katika wimbo huu wa Lady Jayde inadhihirisha kuwa wasanii wa kike wapo mistari wa mbele katika kutetea haki za kijamii. Katika mistari hiyo msanii anadai haki na usawa katika magawanyo wa rasilimali ambazo wachache ndio wanaofaidi na kunufaika na keki ya taifa kwa kula jasho la umma wakati huo huo umma unateseka kwa hali ngumu ya uchumi.

Kwa upande mwingine, Nakaaya Sumari anazungumzia juu ya haki za kijamii na suala la siasa. Pamoja na kuwa ni wachache ukilinganisha na wasanii wa kiume lakini wanaibua na kuelezea haki za kijamii katika mashairi yao. Tazama mfano wa wimbo wa Nakaaya Mr. Politician anasema:

(19)

*Miaka ya juzi juzi uliomba kura zangu,
 Ahadi nazo ulizimimina elimu bora afya bora
 Barabara nzuri ajira nje nje,
 Hivi leo sioni mabadiliko hali imekuwa ngumu nawe watajirika
 Elimu mbaya, afya inazorota barabara hazipitiki vijana hawana ajira*

Katika mistari hiyo msanii anaibua suala la siasa, ahadi na usaliti wa wanasisia, tatizo la elimu nchini, tatizo la ajira, tatizo la huduma za afya na tatizo la miundo mbinu na usafirishaji. Mfano huo unadhihirisha kuwa wasanii wa kike hawaimbi tu masuala ya mapenzi kama ambavyo imekuwa ikielezwa na jamii bali hutumia sanaa ya hip hop kama silaha ya kuwasilisha, kuelimisha, kuonya na kuadili juu ya masuala ya haki za jamii. Masuala haya pia yanaibuliwa na wasanii wa kiume kama tulivyoona hapo awali.

CHANGAMOTO YA HIP HOP KATIKA KUELEZEA HAKI ZA KIJAMII

Kama tulivyokwishaona hapo juu hip hop inatumika kama silaha ya kudai, kutetea, kuhoji, kuwasilisha, kuibua na kuhamasisha haki za kijamii. Ni silaha yenye dhima ya kuelimisha, kufunza, kuadili na kukosoa masuala mbalimbali ndani ya jamii ili kulinda na kutetea haki za jamii ya umma mkubwa unaokandamizwa, kunyonywa na kunyanyaswa. Makala haya yanalenga kubainisha changamoto ambazo wasanii wa hip hop wanakumbana nazo katika kufikia dhima hiyo ndani ya jamii. Ili kufikia lengo hilo uchunguzi ulifanyika ili kuibua changamoto ambazo wasanii wa hip hop wanakumbana nazo katika kudai, kutetea na kuibua haki za kijamii. Wakati wa usaili na wasanii ilielezwa kuwa changamoto zinazowakabili ni pamoja na:

- a. Kutokubalika ndani ya jamii
- b. Udhhibiti wa kazi za sanaa
- c. Tatizo la Hakimilimki
- d. Kutopata ushirikiano baadhi ya vyombo vya habari
- e. Rushwa katika sanaa
- f. Mtazamo hasi na kukosekana kwa soko la ndani na nje la kazi zao
- g. Elimu

Kutokukubalika ndani ya jamii

Ilielezwa wakati wa usaili kuwa sanaa ya hip hop kama ilivyo asili yake ni kutoa changamoto kwa tabaka tawala. Vijana wengi na washabiki wengi ndani ya jamii wanapenda nyimbo za mapenzi (ambazo nyingi inasemekana ni za bongofleva) ambazo ni maisha yao ya kila siku. Nyimbo za mapenzi huvuta hisia za walio wengi, kuwaburudisha na kuwaliwaza tofauti na muziki wa hip hop ambao unaibua uhalisia wa matatizo yaliyopo ndani ya jamii. Hivyo kwa kufanya hivi sanaa hii huonekana haikidhi mahitaji ya baadhi ya mashabiki. Kwa mfano msanii akiandika mashairi yanayohusu siasa, watoto yatima, watoto wa mtaani, umaskini ama madawa ya kulevya mashairi hayo yataishia kuwa hazina yake ndani. Hivyo mashairi mengi yanayohusu siasa na utetezi wa haki mbalimbali za jamii 'hayahit' katika soko.

Udhibiti wa Kazi za Sanaa

Jambo lingine ni hofu ya serikali na vyombo vya dola kutokubali kukosolewa na kuambiwa ukweli. Ilielezwa kwamba wasanii wanapoimba mashairi yanayoikosoa serikali na kueleza uhalisia na ukweli juu ya hali ya jamii hupata matatizo. Hivyo, nyimbo za aina hiyo zinapopelekwa kwenye vituo vya redio na televisheni hukataliwa kwa madai kwamba zitawaletea matatizo watakapozicheza/zipiga. Hivyo msanii anahofia usalama wa maisha yake endapo ataitumia sanaa yake kama silaha ya ukombozi na hofu hiyo inajengwa pia na vyombo vya habari.

Hakimilimki

Tatizo la hakimiliki ni suala nyeti katika jamii ambalo ni tatizo sugu la kazi za sanaa. Wasanii wa hip hop wanalionga tatizo hili kuwa ni changamoto kwa sababu hakimiliki zao huishia mikononi mwa wazalishaji, wasambazaji na wauzaji. Msanii hapati kipato kama ambacho kundi hilo linapata na pia urudufishaji wa kazi zao unasababisha wasanii kuishi maisha ya kimaskini. Msanii anaweza kusikika mara moja tu na asisikike tena kwa sababu muziki haujampa kipato kwa kupoteza hakimiliki yake.

Kutopata Ushirikiano na Baadhi ya Vyombo vya Habari

Baadhi ya vyombo vya habari kama vile redio na televisheni havitoi ushirikiano chanya kwa wasanii wa hip hop ambao wanaonekana kuimba nyimbo zinazodai haki za kijamii. Kwa mfano, nyimbo zinazotoa ujumbe wa kisiasa, ujumbe wa kupinga matumizi ya madawa ya kulevya kwa vijana na zingine nyingi. Nyimbo nyingi zinazopewa nafasi katika redio na television ni zile zinazovuta hisia za wateja wao na mashabiki wa vyombo hivyo. Mara nyingi nyimbo hizi zinakidhi haja ya ujumbe mmoja tu ambao ni suala la mapenzi na mahusiano ya ndoa katika jamii. Tatizo hili ni changamoto ambayo inazifanya nyimbo za muziki wa hip hop ambazo zinalenga kukosoa jamii, kuelimisha, kuonya, kuadibu na kufunza juu ya haki za kijamii kukosa nafasi ya kuifikia jamii pana na kwa haraka zaidi.

Rushwa katika Sanaa

Rushwa ni changamoto kubwa ambayo inajitokeza katika sanaa ya muziki wa hip hop. Ilielezwa kuwa wasanii wa hip hop wanapoimba muziki huu hutakiwa kutoa kitu kidogo kwa vyombo vya habari ili muziki wao uweze kupigwa na kurushwa kwenye jamii. Suala hili linasababisha wale wenye kipato tu ndiyo kumudu katika 'game' wakati wale wasio na kipato kupotea kimuziki. Ilielezwa kuwa rushwa inazidi pale mtu anapoimba mistari yenye maudhui ya kuhamasisha, kukosoa, kuelimisha, kuamsha na kuibua uhalisia ndani ya jamii.

Mtazamo Hasi wa Jamii na Kukosekana kwa Soko

Ilielezwa kuwa changamoto nyingine ni mtazamo hasi ambao umejengeka ndani ya jamii kuhusu muziki wa hip hop. Mtazamo hasi unaifanya sanaa hii kukosa soko na hivyo

kushindwa kufikisha ujumbe kwa hadhira pana waliyoikusudia. Jamii huuona muziki huu kuwa ni wa wahuni na hata kuwahusisha na uvutaji wa bangi na unga (taz. Omari, 2010/2011). Kutokana na mtazamo huu, wasikilizaji na mashabiki wa muziki wa hip hop hugawanyika katika makundi mawaili: wazee na watu wazima ambao hawasilikilizi sana muziki huu, na kundi la vijana ambao ndio mashabiki wakubwa wa muziki huu. Kundi la watu wazima na wazee ndilo kundi lenye mamlaka, viongozi na watu wenye uwezo wa kutoa maamuzi, ushauri na kufanyia kazi matatizo ya jamii tofauti na vijana. Hivyo mtazamo hasi huifanya sanaa ya muziki wa hip hop kuonwa kama muziki wa vijana na wahuni tu. Hata hivyo mtazamo huu ulishamiri sana miaka ya 1980 na 1990, kwa sasa umefiifia.

Elimu

Suala la elimu ni changamoto nyingine amabyo ilielezwa na wasanii wakati wa usaili. Ilielezwa kuwa wasanii wengi wa muziki huu hawana elimu kubwa (elimu rasmi na ya kimuziki). Baadhi as wasanii huingia katika sanaa hii kama kimbilio lao baada ya kuacha shule. Hivyo elimu kwa wasanii ni kikwazo kikubwa zaidi katika uhamasishaji na uelimishaji wa haki za kijamii.

MAPENDEKEZO

Makala haya yamejadili juu ya haki za kijamii na muziki wa hip hop. Tumbaini kuwa muziki wa hip hop unatumika kama silaha ya ukombozi wa wanyonge. Ni silaha ambayo inatumika na wasanii kuelimisha, kuonya, kuadibu, kufunza na kuwasilisha juu ya haki za kijamii ambazo jamii inapaswa kuwa nazo. Inaibua masuala ya haki katika uchumi, siasa, kuishi bila kutumia madwa ya kulevya, kuishi bila magonjwa hatarishi, haki za watoto, haki ya elimu, haki ya ajira, haki ya kiutamaduni. Kwa ujumla muziki wa Hip hop Tanzania kama ilivyo kwa nchi zingine una mchango mkubwa katika kujaza, kueleweshwa na kuelimisha mambo mbalimbali katika jamii (taz. Perullo, 2003; Reuster-Jahn, 2007; Suriano, 2007; Omari, 2009). Hivyo basi, makala haya yanapendekeza mambo yafuatayo katika kuboresha na kuendeleza sanaa hii amabyo inaonekana ndiyo silaha kuu ya kuhamasisha, kuamsha na kuelimisha jamii juu ya haki za kijamii, hadhira na wasanii.

Kwa Serikali

Serikali inatakiwa kuutambua mchango wa wasanii wa muziki wa hip hop na sanaa ya muziki kwa ujumla kwa sababu elimu kwa umma inaweza kutolewa kwa haraka na kwa upana zaidi kupitia sanaa ya muziki. Jamii yoyote yenye maendeleo thabiti ni ile iliyotoa uhuru wa demokrasia. Serikali ihakikishe inatoa mazingira chanya kwa sanaa hii na kulinda na kudhibiti hakimiliki zao zisiibiwe na wachache wanojinufaisha kwa jasho la wengine. Kwa kufanya hivi tutaweza kuinua kipato cha wasanii na kuwaondoa katika majanga makubwa kama vile kukata tamaaa na msongo wa mawazo vitu amavyo vinazorotesha nguvu kazi ya taifa. Serikali kupitia wizara yake ya Habari, Utamaduni na Michezo itoe elimu kwa wasanii, elimu hiyo ilenge kuwakomboa kifikra ili wajitambue kuwa wao ni kioo cha jamii na hivyo wanapotunga nyimbo zao zilenge jamii na masula ya haki za kijamii.

Kwa Vyombo vya Habari

Vyombo vya habari kama vile redio, televisheni na magazeti hawana budi kuendelea kutangaza na kupiga nyimbo za muziki wa hip hop katika vipindi vyao mbali mbali. Vyombo vya habari na watangazaji wake wasichague kazi ya nani ndio ipigwe redioni au katika televisheni, wasanii wote wana haki sawa ya kupigiwa kazi zao bila ubaguzi. Kwa kufanya hivi muziki wa hip hop wenye maudhui ya kuamsha na kuelimisha kuhusu haki za kijamii utanufaisha jamii kubwa. Vile vile magazeti yanaweza kuwa na sehemu ambayo wanaandika mistari ya nyimbo hizi ili jamii iweze kusoma, kuelewa na kupata maudhui ya

misatri hiyo. Kwa kufanya hivi jamii itaweza kubadilika na kuelimika juu ya haki za kijamii. Kama anavyosema Perullo (2005) kuwa kupigwa kwa wingi kwa muziki huu katika redio na televisheni husaidia kufikisha ujumbe kwa hadhiara wanaojua na wasiojua kusoma. Kwa ujumla vyombo vya habari vitasaidia kueneza ujumbe wa maudhui ya muziki wa hip hop na kuelimisha jamii pana zaidi kwa wakati mmoja. Vyombo vya habari vinapaswa vitambue wajibu wake katika jamii, vijue vinawajibika kuwasilisha ujumbe na habari kwa jamii ili kujenga taifa lenye uchumi thabiti, taifa linalojitambua na kutambua haki za msingi za kila mwanajamii. Kwa maana hiyo vyombo vya habari vinapaswa kujua na kuthamini mchango wa wasanii kama waelimishaji na wakosoaji.

Kwa Hadhira/Jamii

Hadhira ya muziki inapaswa kupatiwa elimu juu ya mtazamo wao kuhusu muziki wa hip hop. Elimu kwa umma inahusisha kuibadili dhana na mtazamo kwa umma juu ya wasanii wa hip hop. Baadhi ya wanajamii wanauona muziki wa Hip hop kuwa ni wa vijana, wavuta unga na waasi katika jamii. Hii inaonesha kuwa jamii hailiamini kundi hili na hivyo si rahisi kuelimishwa na kundi wasiloliamini. Tafiti zilizofaywa zimedhahirisha kuwa muziki wa Hip hop si wa kihuni una malengo, dhima na nafasi maalumu katika jamii (taz. Jilala, 2008/2010/2011; Omari, 2010/2011;) hivyo ni wakati na fursa ya watafiti na makundi ya mashirika ya kiserikali na yasiyo ya kiserikali kutoa elimu kwa jamii ili kuibadili mtazamo wao juu ya wasanii wa muziki wa Hip hop. Jamii ijue wasanii hawa si wahuni, nyimbo wanazozimba na kuzitunga hazilengi kundi la vijana bali ni kwa ajili ya kuelimisha na kuibadili jamii nzima. Nyimbo za Hip hop zina maudhui yanayolenga kuelimisha, kukosoa, kuibadili, kuonya, kuhamasisha na kufunza jamii juu ya masuala ya kisiasa, matabaka, unyonyaji, hali ngumu ya maisha, nafasi ya wanawake, ujinsia, UKIMWI, madawa ya kulevya, tatizo la ajira, dini, ukoloni mamboleo na elimu. Aidha, jamii inapaswa kuwaunga mkono kwa kununua kazi za wasanii hawa na si kusubiri kusikiliza katika vyombo vya habari tu au 'kuzicopy' kutoka kwa watu wengine, jambo ambalo halimnufaishi msanii kimapato.

Kwa Wasanii

Wasanii wanapaswa kutambua umuhimu na mchango wao katika mabadiliko na maendeleo ya nchi. Wao ndiyo wanaweza kuibadili hali iliyopo nchini kwa kutumia sanaa ya muziki. Ni rahisi kutoa elimu kwa jamii kupitia muziki ambao humpa nafasi hadhira ya kusikiliza, kuburudika, kuelimika na kujikosoa kwa wakati mmoja. Wanapaswa kutambua kuwa, sanaa ina nguvu na athari kubwa na ya haraka zaidi kwa jamii kuliko njia yoyote ile ya uelimishaji. Kwa maana hiyo, utunzi wa nyimbo zinazosawiri tabia ya ulevi, starehe na ngono vinachora taswira halisi ya sanaa ya muziki na wanamuziki hao. Nyimbo zenye maudhui hayo zinaifanya jamii ishindwe kuwaamini na kuwatazama wasanii katika uhasi wake, matokeo yake ni kushindwa kuufikisha ujumbe wao kwa jamii ipasavyo. Wasanii wanapaswa kuondoa mtazamo hasi uliojengeka juu yao, waifanye jamii itambue kuwa wao sio wahuni na wala sio walevi. Wasanii ndiyo chachu na vinara wa mabadiliko ya kiuchumi, kisiasa, kielimu, kijamii na kiutamaduni. Wasanii pia wanapaswa kutambua umuhimu wa elimu na hivyo hawana budi kujiendeleza kielimu kadiri iwezekanavyo. Watumie muda wao kujiendeleza katika elimu ya muziki, sanaa na fasihi kwa ujumla ili waweze kutumia elimu hiyo kuibadili jamii. Aidha wasanii wanapaswa kuwa kitu kimoja waungane na kuwa na chama thabiti amabcho kitasimama na kutetea maslahi yao, si katika mapato tu bali kutoa elimu kwa wasanii wenyewe na kwa jamii kwa ujumla na kulinda nidhamu ya sanaa.

HITIMISHO

Makala haya yamejadili juu ya muziki wa hip hop na haki za kijamii. Katika makala haya tumejadili dhima za muziki wa hip hop katika kuwasilisha suala la haki za kijamii, mchango

wa hip hop, changamoto za hip hop na mapendekezo. Makala haya yamejadili kuwa muziki wa hip hop Tanzania una lengo la kuelimisha jamii, kuonya, kukosoa, kudai na kutetea haki za kijamii kwa kutumia sanaa ya lugha. Imebainika katika makala haya kuwa kuingia kwa muziki wa hip hop Tanzania kulikuwa na malengo sawa na kuanzishwa kwa hip hop nchini Marekani. Wasanii wa Hip hop hawakuiga tu mtindo wa kisanii wa hip hop bali pia dhima, maudhui na malengo ya muziki wa Hip hop ambayo ni kutetea, kulinda na kudai haki za kijamii za jamii pana inayokandamizwa, kunyonywa na kunyanyaswa. Changamoto na mapendekezo kwa wadau mbalimbali pia tumeyajadili katika makala haya.

Marejeleo

- Abe, D. (2006). Loading the Cannon: Hip Hop as Formal Academic Curriculum words Beats & Life. *Global journal of Hip hop culiture*, 2(2) 56-61.
- Adams, M. Bell, L. A. and Griffin, P. (Eds) (1997). Teaching for Diversity and Social Justice. New York: Routledge.
- Cepede, R. (2004). And it Don't stop? The BWest American Hip hop Journalism of the Last 25Years. New York: Faber and Faber.
- Chang, J. (2005). Can't Stop Won't Stop: A History of the Hip hop Generation. New York: Picador.
- Duncan-Andrade, J.M. and Morrell, E. (2008). Arts of Critical Pedagogy Possibilities for MovingFrom Theory to Practice in Arburn Schools. New York: Peter Lang.
- Hamanci, R. (2007). Academic Hip hop? Yes, yes Y' all. San Francisco Chronicle (Iliyopakuliwa kutoka ktiak [http:// www.sfgate.com](http://www.sfgate.com) tarehe 1-9-2013).
- Ismail, H. (2010/2011). "Nafasi ya Nyimbo za Bongo Flewa katika Uelimishaji wa Haki katika Jamii" katika Omari, S na Mrikalia G. (Wah) (2010/2011) *Toleo maalumu la Muziki wa Kizazi kipyaa, Mulika*. Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Juzuu na. 29&30 Uk. 29-37.
- Jilala, H. (2008). 'The Artistic Uses of Metaphors in Constructing Meanings and Messages in New Generation Songs in Tanzania.' MA Dissertation (Unpublished), University of Dar es Salaam.
- Jilala, H. (2011). "Lugha na Jinsia katika Ushairi: Uchunguzi wa Sitiari za UKIMWI na Mapenzi katika Mashairi ya Bongoflewa" katika Omari, S. na Mrikalia, G. (Wah) (2010/2011). *Toleo Maalumu la Muziki wa Kizazi Kipyaa, Mulika*. Taasisi ya Taaluma za Kiswahili, Chuo Kikuu cha Dar es salaam. Juzuu Na. 29&30 uk.55-68.
- Kitwana, B. (2002). The Hip hop Generation: Young Blacks and Crisis in African-American Culture. New York: Basic Civitas Books.
- Mangesho, P. (2003). "Global Cultural Trends: The Case of Hip hop Music in Dar es Salaam", Unpublished MA Dissertation, University of Dar es Salaam.
- Omari, S. (2006). "Mitindo na Matumizi ya Lugha katika Muziki wa Kizazi Kipyaa" katika *Jarida laTaasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili*, Chuo Kikuu cha Dar es salaam, juz. 69, pp 73-92.
- Omari, S. (2009). Tanzania Hip hop Poetry as Popular Literature. Ph.D Thesis (Literature), University of Dar es salaam.
- Omari, S. (2010/2011). "Muziki wa Hip hop na Bongo Flewa katika Kuhamasisha Usomaji Nchini Tanzania", katika Omari, S na Mrikalia G. (Wah) (2010/2011) *Toleo Maalumu la Muziki wa Kizazi kipyaa, Mulika*. Dar es salaam:Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Juzuu na. 29&30. Uk. 100-111.
- Omari, S. na Mrikalia, G. (Wah) (2010/2011). *Toleo Maalumu la Muziki wa Kizazi kipyaa, Mulika*. Dar es salaam:Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Juzuu na. 29&30. Juzuu na. 29&30.
- Perullo, A. (2003). The Life that I Live: Popular Music, Urban Practices, and Agency in Dar es Salaam, Tanzania. Ph.D Dissertation, Indiana University.

- Perullo, A. (2005). Hooligans and Heroes: Youth Identity and Hip hop in Dar es salaam, Tanzania. *Africa today* 51 (4) 75-101. Indiana University Press.
- Pride, F. (2007b). School of Hip hop: Urban Educators Devise Innovative Hip hop Curricula to help Elementary and Secondary Students Succeed Academically. *Black issues BookReview*, 9 (3) 8-13.
- Reuster-Jahn, U. (2007). Let's go Party! Discourse and Self-Portrayal in The Bongo Flewa Song.
- Rose, T. (1994). *Black Noise: Rap Music and Black Culture in Contemporary America*. New England: Wesleyan University Press.
- Rose, T. (2008). *The Hip hop War: What we Talk About When We Talk About Hip hop and why it Matters*. New York: Basic Civitas
- Suriano, M. (2007). "Mimi ni Msanii, Kioo cha Jamii". Urban Youth Culture in Tanzania as seen Through Bongo Flava and Hip Hop. *Katika Swahili Forum juzuu na. 14 (2007): uk.207-223*:http://www.ifeas.uni-mainz.de/swafo/SF_14_12%20Suriano.pdf (imepakuliwa tarehe 1-9-2013).
- Vaugeois, L (2009). "Social Justice and Music Education: Claiming the Space of MusicEducation as A Site of Postcolonial Contestation" *Action, Criticism and Theory for Music Education*. 6/4: 163-200. Imepakuliwa tarehe 29-8-2013 katika http://act.maydaygroup.org/articles/vaugeois_4.pdf.
- Woodford, P. (2005). *Democracy and Music Education. Liberalism Ethics and the Politics of Practice*. Indiana University Press.